

Liškař, Čestmír

Vývoj a současná struktura školství v SSSR

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1975, vol. 24, iss. 110, pp. [75]-93

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112877>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ČESTMÍR LIŠKAŘ

VÝVOJ A SOUČASNÁ STRUKTURA ŠKOLSTVÍ V SSSR

Politická i ekonomická integrace socialistických států je nemyslitelná bez integrace v oblasti pedagogiky, školství. Při posuzování tendencí vývoje školství v socialistických zemích vycházíme přitom z významné zkušenosti, že *jednotných cílů* budování socialismu se dosahuje *rozdílnými formami*, které odpovídají historickým podmínkám a národním zvláštnostem.

Cíle, obsah, metody výchovy a vzdělání i školské soustavy samé ve všech socialistických zemích odpovídají požadavkům rozvíjející se vědeckotechnické revoluce i obecným úkolům budování komunistické společnosti. Ideovou základnou je marxisticko-leninské učení. Shodné sociálně politické a ekonomické cíle budování socialistické a komunistické společnosti jsou předpokladem i shodnosti cílů ve školské politice socialistických zemí.

Proniknout k podstatným rysům vývoje i současného stavu socialistických vzdělávacích soustav do značné míry umožňuje studium stranických a státních dokumentů o školství. Je tomu tak proto, že výchova a vzdělání v socialistických zemích je řízena komunistickými a dělnickými stranami, a ty pak do těchto dokumentů vtělují svou představu o systému školství. Studium usnesení komunistických a dělnických stran i jejich rozpracování ve státních dokumentech nám nadto umožní ujasnit si jak společné obecné zákonitosti, tak specifické rysy v jednotlivých zemích.

Průkopnické postavení v budování socialistického školského modelu má bezesporu sovětská škola. V dokumentech o školství v SSSR jsou poprvé vyjádřeny zásady socialistické koncepce školy. Jako první socialistický stát na světě má SSSR nejdelší tradici a největší zkušenosti v budování školské soustavy, která odpovídá cílům komunistické výchovy a potřebám i podmínkám vývoje společnosti. Proto si sovětská varianta zaslouží, abychom ji studovali zvláště pečlivě, a to tím spíše, že úsilí sovětské školy o vybudování jednotné školy na základě široké demokratizace vyvolalo obdiv i v zemích se zcela odlišnou společenskou strukturou.¹

¹ Viz např. americkou publikaci Jaan Pennar, Ivan I. Bakalo, George Z. F. Bereday, *Modernization and Diversity in Soviet Education*, Praeger Publishers, New York 1971.

VÝVOJ SOVĚTSKÉ ŠKOLSKÉ SOUSTAVY

Naším úkolem není podat ucelený chronologický výčet všech událostí, usnesení a dokumentů, které formovaly sovětskou školskou soustavu. V tomto ohledu najde čtenář dostatek poučení jinde.² Spíše nám půjde o to, abychom na základě nejzávažnějších stranických a vládních usnesení postihli základní etapy rozvoje sovětské školské soustavy, jež odpovídají v té či oné konkrétní formě konstelaci společenských sil dané etapy a jež plní své historické poslání.

Podle soupisu z roku 1897 byly čtyři pětiny obyvatelstva carského Ruska bez jakéhokoliv vzdělání. Ještě v roce 1917 konstatuje V. I. Lenin, že děti v Rusku tvoří 22 procent obyvatelstva, že však školu navštěvujících je pouze 4,7 procenta. Z toho dovozuje, že kromě Ruska není v Evropě země, v níž by bylo tolik dětí odsouzeno k negramotnosti.³ To bylo dědictví, na které navazoval mladý sovětský stát. Přes nesmírné potíže, s nimiž museli sověšští komunisté zápasit v prvních letech budování sovětské moci, obrací se již v listopadu 1917 lidový komisař pro školství A. V. Lunačarskij k národu a hovoří o uskutečnění všeobecné gramotnosti zavedením všeobecného povinného a bezplatného vyučování, o jednotné sovětské škole.⁴

Prvním významným dokumentem o organizaci povinné školy je „Usnesení o jednotné pracovní škole RSFSR“, který vydal lidový komisariát osvěty RSFSR 16. října 1918. Podle tohoto usnesení byl rozbit starý nejednotný carský školský systém a místo něho byla vytvořena pro všechny vrstvy obyvatelstva jednotná pracovní škola.

Hned v prvním článku usnesení se hovoří, že „rozdělení škol na počáteční, vyšší počáteční, gymnázia, reálky, řemeslnické, průmyslové, obchodní a všechny druhy nižší a vyšší střední školy se ruší“.⁵ Místo nich se zavádí jednotná pracovní škola s devítiletým vzděláním. Tato škola měla dva stupně: první stupeň s pětiletým vyučovacím během pro děti 8–13leté, druhý stupeň s čtyřročním během pro děti 13–17leté. Jednotná devítiletá škola měla nahradit školu elementární a všechny typy všeobecně vzdělávacích škol středních.

V dalších člancích se nařizuje zrušení školného ve všech školách včetně škol vysokých, školám se dostává relativně široké autonomie.

V roce 1920 byl uveřejněn učební plán sovětské školy.⁶

Z učebního plánu nové sovětské školy vyplývá, že na úkor cizích jazyků se vyčlenilo pro fyziku, chemii, biologii takřka pětkrát více hodin než v dřívějším gymnáziu a dvaapůlkrát více než v reálce. Toto nové rozdělení hodin odpovídá narůstajícím nárokům prudce se rozvíjejícího sovětského průmyslu.

V prosinci 1920 se sešel první sjezd strany, který se zabýval otázkou lidového vzdělání. Rokování trvalo do ledna 1921. Na sjezdu bylo konsta-

² O vývoji sovětského školství a pedagogiky až do r. 1945, viz obsáhlé dílo Ondreje Pavlíka, *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky*, Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava 1945. Ze sovětských pramenů viz např. Narodnoje obrazovanije v SSSR, 1917–1967, Prosveščeniye, Moskva 1967.

³ N. K. Gončarov, Očerki po istorii sovětskoj pedagogiki, Radjanskaja škola, Kijev 1970, str. 7.

⁴ Tamtéž, str. 68.

⁵ Ondrej Pavlík, *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky*, op. cit., str. 69.

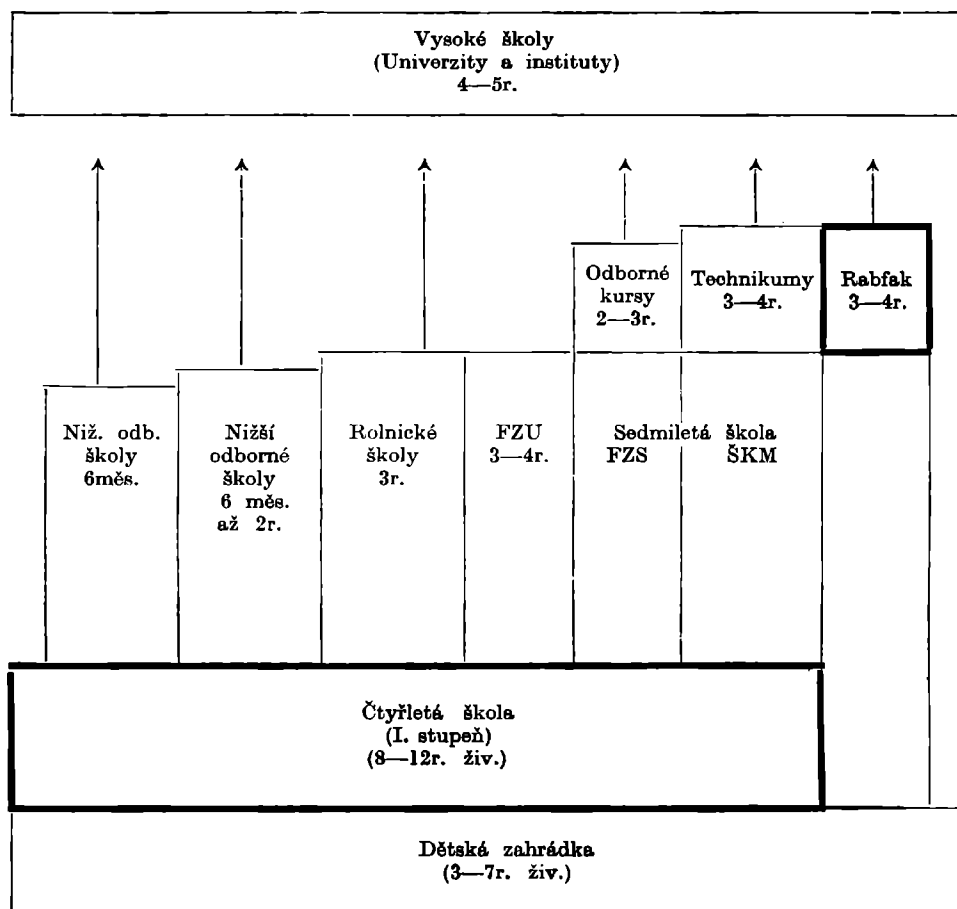
Předměty	Školy I. stupně					Školy II. stupně			
	Třídy					Třídy			
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Fyzika						3	4	4	4
Chemie							3	3	
Biologie		2	3	5	6	3	2	2	4
Zeměpis						3	2	2	
Astronomie a meteorologie								2	
Mateřský jazyk a literatura		5	5	5	5	5	5	5	5
Matematika		5	5	5	5	5	4	4	5
Společensko-historické vědy		2	3	2	4	4	4	4	6
Umění (zpěv, kreslení, rysování)		3	3	3	3	3	2	2	2
Tělesná výchova		2	2	2	2	2	2	2	2
Cizí jazyky						2	2	2	2
Celkový počet hodin v týdnu	15	19	21	22	25	30	30	32	32
15 hodin vyčleněných pro I. třídu nebylo roztríděno podle učebních předmětů, protože se jich používalo v rámci komplexního vyučování.									

toováno, že sovětský stát nemůže v současných podmínkách uskutečnit povinnou školní docházku až do 17. roku; rozrušené hospodářství vyžadovalo, aby do výroby byla zapojena každá pracovní síla. Nemohlo se tedy obejít bez mládeže školou povinné. Tak bylo nutno přejít z devítileté školy (5 + 4) na typ sedmiletý (4 + 3). Sedmiletá škola měla poskytnout základ pro další vzdělání odborné neboli profesionální na středních školách odborných – technikumech a školách vysokých – vuzech. Kromě středních odborných škol se zavádějí, nebo se alespoň potvrzují nižší školy odborné, navazující na čtyřletou školu prvního stupně. Takovou školou bylo např. FZU (fabrično-zavodskoje učiliště), FZS (fabrično-zavodskaja sedmiletka), ŠKM (škola kolchoznoj molodeži) a různé druhy kursů.

Zkrácení školní docházky nelze samozřejmě vysvětlit žádnou pedagogickou teorií. Proti takovému vysvětlení pedagogického ústupu vystoupil energicky V. I. Lenin a znovu zdůraznil, že snížení věkové normy pro všeobecné a polytechnické vzdělání ze 17. na 15. rok je nutno chápat jako dočasnou praktickou nezbytnost, kterou si vyžádala bída a rozvrat země zaviněný občanskou válkou i válkou, kterou vnutila sovětskému státu Dohoda. Doba vyžadovala milióny odborníků, odbornému vzdělání navazujícímu na základní stupeň školské soustavy se dostávalo dočasně větší podpory než polytechnickému vzdělání všeobecnému, které vyžadovalo nutně delší školní docházku.

Přehled systému školství v tomto období ukazuje tento graf:⁷

⁷ Viz Ondrej Pavlík, *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky*, op. cit., str. 134.

Koncem dvacátých a začátkem třicátých let nastává nová etapa rozvoje sovětské střední školy. Nastal rychlý rozvoj průmyslu, převládla kolektivizace v zemědělství, nebývalou měrou se rozvíjela kultura. Základní myšlenkou tohoto období, myšlenkou, která vyplývala z celé kulturní politiky, byla idea postavit do středu pozornosti školní práce teoretického vzdělání — osvojení si základů věd. Tím se pochopitelně odstranilo odborné vzdělání na všeobecné povinné škole. Povinná škola nemá být odborná, protože odbornost je v rozporu s polytechnickým ideálem komunistické výchovy, předčasná odbornost na povinné škole je překážkou dalšího vzdělání a odbornosti vyšší. Sovětská povinná škola má dávat základy všech věd, je školou všeobecně vzdělávací, která připravuje pro všechna zaměstnání stejně.

Tím, že zdůrazňovala všeobecnost vzdělání, nemohla dát dosavadní sedmiletá škola základy věd, jak to vyžadovali již zakladatelé marxismu. Proto sovětská vláda nařídila, aby se přikročilo k reorganizaci sedmileté střední školy na školu desítiletou, která by poskytovala elementární i středoškolské vzdělání. Sedmiletá škola měla přitom shodné prvky s prvými sedmi třídami školy desítileté.

Za začátek nového období ve školství se označuje 5. září 1931, kdy ÚV VKS(b) vydal historické usnesení „O počáteční a střední škole“. V usnesení se upozorňuje na nedostatečnou úroveň teoretického vzdělání na střední škole, na význam školy a učitele v sovětské společnosti, na vedoucí úlohu učitele ve vyučovacím procesu. V usnesení se dále vyslovuje požadavek, aby byly vypracovány nové učební plány a osnovy, v nichž bylo třeba zajistit především:

a) přesné vymezení okruhu systematických poznatků z každého předmětu pro všestranný rozvoj mládeže a pro přípravu na střední a odborné školy;

b) zvýšení ideové a politické úrovně školské práce, především vyučování společensko-politických věd;

c) další rozvoj polytechnické školy v těsném spojení se systematickým a důkladným osvojováním základů věd, hlavně fyziky, chemie a matematiky.⁸

Definitivní organizaci a terminologii povinným typům škol dává Rada lidových komisařů a ÚV VKS(b) ve výnose „O struktuře počáteční a střední školy v SSSR“ z 16. května 1934. Podle tohoto výnosu jsou všeobecně vzdělávacími školami pro celé území SSSR tři typy škol: počáteční škola (načal'naja škola), neúplná střední škola (nepol'naja srednjaja škola) a střední škola (srednjaja škola). V počáteční škole jsou čtyři třídy, v neúplné střední škole sedm tříd a ve střední škole deset tříd. Všechny tři typy zachovávají princip jednotnosti tím, že používají týchž osnov. Rozdíl je jen v počtu tříd. Prvé dva typy jsou nedobudované střední školy.

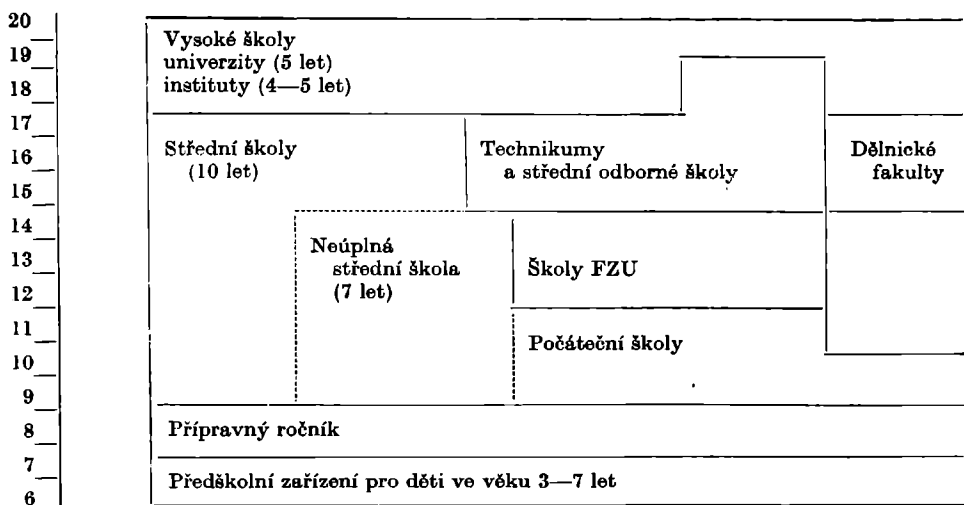
Pro další rozvoj sovětského školství měl velký význam zákon „O upevnění spojení školy se životem a o dalším rozvoji soustavy lidového vzdělání v SSSR“ z r. 1958, vyplývající ze směrnic XX. sjezdu KSSS. Podle tohoto zákona byla sovětská školská soustava přebudována podle zásady spojení školy se životem.

Žáci si měli osvojit základní poznatky z techniky a výroby ve školních dílnách a na pokusných pozemcích. Kromě toho se měli přímo seznámit s prací v závodech, v kolchozech a sovchozech. V další fázi byl v nižších třídách zaveden předmět *pracovní vyučování* a ve vyšších třídách *výrobní vyučování*. Studium na střední škole bylo v souvislosti se zavedením povinného osmiletého vyučování prodlouženo na jedenáct let (8 + 3). V letech 1958–1964 probíhal v SSSR pokus dát absolventům střední školy nejen všeobecné polytechnické vzdělání, nýbrž i odbornou kvalifikaci pro budoucí povolání. Tento pokus se však osvědčil pouze na školách, kde pro to byly optimální kádrové i materiální podmínky. Proto byly od 1. 9. 1964 sovětské jedenáctileté střední školy reorganizovány na desítileté

⁸ Tamtéž, str. 151–152.

(8 + 2). Nová desítiletá střední škola měla však ve srovnání s dřívější střední školou poněkud jiný charakter. Základem školské soustavy nebyla již sedmiletá, nýbrž osmiletá škola. Desítiletá střední škola se nevzdala výrobního vyučování. Tomuto vyučování se však dostalo racionálnějšího smyslu zcela ve shodě s polytechnickým charakterem sovětské všeobecně vzdělávací školy.

Školský systém SSSR na základě usnesení ÚV VKS(b) z 16. 5. 1934⁹

XXIV. sjezd KSSS, konaný v roce 1971, doporučuje, aby přechod na úplné středoškolské vzdělání po skončení sedmileté střední školy byl zajišťován třemi typy škol. Hlavní úloha zůstává stále všeobecně vzdělávací škole, velký význam se však současně připisuje rozvoji učilišť poskytujících středoškolské vzdělání. Nakonec se i nadále poskytuje možnost získat úplné středoškolské vzdělání na středních odborných školách (technikumech).

19. července 1973 schválil Nejvyšší sovět SSSR nový školský zákon „Zásady zákona SSSR a svazových republik o lidovém vzdělání“. V tomto dokumentu se obohacují a upevňují ve formě zákona dosavadní výsledky lidového vzdělání v SSSR. Zákon je velmi obsáhlý (má 14 částí s preambulí a 65 článků) a má komplexní charakter. Vyjadřuje současný směr, jímž se nyní ubírá sovětské školství a týká se všech článků výchovně vzdělávací soustavy od předškolní výchovy, středního vzdělání, mimoškolní výchovy až po vysokoškolské vzdělání. Zásady zákona odpovídají požadavkům vyspělé socialistické společnosti, svědčí o demokratickém charakteru vzdělávání v SSSR a vycházejí z leninské národnostní politiky KSSS.

⁹ Viz *Školské systémy*, Výzkumný ústav pedagogický v Bratislavě, Bratislava 1971, str. 11.

SOUČASNÁ STRUKTURA ŠKOLSKÉHO SYSTÉMU V SSSR

Soustava lidového vzdělání v Sovětském svazu je charakteristická tím, že nemá slepé uličky. To znamená, že mezi všemi články a stupni školství existuje plná návaznost. Žádný stupeň nepředstavuje uzavřený okruh, neexistují školy, které by znemožňovaly přístup k střednímu nebo vysokoškolskému studiu. To je výrazem principu jednotnosti sovětského školství.

Všeobecně vzdělávací školství

Soustava všeobecně vzdělávacích škol v SSSR zahrnuje školy a výchovná zařízení, která zajišťují předškolní výchovu a střední všeobecné vzdělání.

Mezi *předškolní výchovná zařízení* se počítají jesle (pro děti do 3 let), mateřské školy a domovy (pro děti od 3 do 7 let). Předškolní výchově se v Sovětském svazu věnuje mimořádná pozornost. Problémy rozumové, tělesné, estetické, mravní a pracovní výchovy se zabývají přední vědecká pracoviště. Ukazuje se, že v předškolním věku jsou skryté velké rezervy, které se mohou stát základnou pro lepší využití rozvoje dítěte v nejmladším věku a přebírat tak i některé funkce vyčleněné dosud tradičně do základní školy. To se týká zvláště rozumové složky výchovy. Podle údajů Psychologického ústavu Akademie pedagogických věd SSSR (D. B. Elkonin) i Ústavu předškolní výchovy (L. E. Žurova, F. A. Sochin)¹⁰ jsou děti ve věku 5–6 let schopny při použití vhodných metod naučit se číst úspěšněji než děti ve věku 7–8 let. Další sovětsí vědci (P. J. Galperin, G. S. Kostjuk, A. B. Zaporozec)¹¹ dokázali, že při racionální organizaci pedagogického procesu a s použitím názorných modelů je možno u dětí předškolního věku docílit, že se u nich formují i takové složité logické operace, jako je klasifikace, vytčení jednoduchých funkčních závislostí apod. Tím se pochopitelně mění postupně obsah předškolní výchovy, která má v budoucnu ovlivnit i osnovy počáteční školy.

Střední všeobecné vzdělání poskytují mládeži: a) počáteční školy čtyřleté pro děti ve věku od 7 do 11 let, b) neúplné střední školy osmileté pro děti do 15 let, c) úplné střední školy (desítileté) pro žáky do 17 let. Úplná střední škola se dělí na tři stupně: počáteční stupeň (1.–3. ročník), střední stupeň (4.–8. ročník) a vyšší třídy střední všeobecně vzdělávací školy (9. a 10. ročník), popřípadě i 11. ročník na školách pro pracující a na školách s jiným než ruským vyučovacím jazykem (např. v Gruzínské, Litevské, Lotyšské, Estonské sovětské socialistické republice).

Povinou školou je osmiletá neúplná střední škola. V prvním stupni (1. až 3. roč.) vyučuje jeden učitel. Téměř polovinu hodin celého učebního plánu zabírá mateřský jazyk. V neruských školách se učí i ruskému jazyku (podle rozhodnutí rodičů). Kromě mateřského jazyka se na počátečním stupni vyučuje matematické, výtvarné a hudební výchově, tělesné výchově, pracovnímu vyučování a od 2. ročníku též přírodovědě.

Na druhém stupni (4.–8. ročník) se uskutečňuje počáteční etapa poly-

¹⁰ *Narodnoje obrazovanie v SSSR*, op. cit., str. 53.

¹¹ Tamtéž, str. 53.

technického vzdělání. Toto vzdělání se realizuje jednak prostřednictvím předmětu „pracovní vyučování“, jednak začleněním polytechnické složky výchovy do učebních osnov ostatních předmětů. Polytechnické vzdělání se tu chápe jako poznávání základů průmyslové a zemědělské výroby i jako osvojování dovednosti zacházet s běžnými nástroji. Polytechnická složka výchovy se uskutečňuje samozřejmě i v technické zájmové činnosti žáků.

Kromě polytechnické výchovy se věnuje na tomto stupni pozornost i složce výchovy rozumové, tělesné, estetické, mravní, formují se základy vědeckého materialistického světového názoru žáků.

Tím, že byla v letech 1969–1972 na základě nových učebních osnov zkrácena počáteční etapa vyučování ze 4 let na 3 (v důsledku akcelerace fyzického i psychického vývoje dnešní mládeže), mohl být druhý stupeň rozšířen o jeden ročník a mohla být nově uspořádána struktura obsahu vzdělání a výchovy. Z učebního plánu současné sovětské osmileté střední školy vyplývá, že vzdělání humanitní i matematicko-přírodovědné (rozumová výchova) je nyní co do počtu zhruba vyváжено a tvoří více než dvě třetiny obsahu vzdělání školy. Menší počet hodin věnovaných polytechnické (pracovní) a estetické výchově lze vysvětlit skutečností, že tyto složky podle nových zásad prostupují prakticky všemi předměty. Menší počet hodin věnovaný tělesné výchově se přičítá okolnosti, že tělesná výchova se rozvíjí také v době mimovyučovací.

Podle statistických údajů z r. 1970¹² pokračuje přibližně 95 % žáků, kteří ukončili osmiletou střední školu, v dalším studiu. Většina (60 %) odchází do 9. třídy úplné střední všeobecně vzdělávací školy.

Není třeba zdůrazňovat samozřejmou skutečnost, že sovětská střední škola věnuje maximální pozornost rozvoji mimotřídní a mimoškolní činnosti. Výchovná zařízení, zejména pionýrské domy, stanice mladých techniků, přírodovědců, turistů, jsou našemu čtenáři dobře známy.¹³

Jak jsme se již zmínili, sovětská střední všeobecně vzdělávací pracovní polytechnická škola zajišťuje plynulou návaznost osmileté školy a nejvyšších ročníků úplné střední školy. Tím se liší sovětská koncepce středoškolského vzdělání od koncepce československé. Učivo našeho prvního a druhého cyklu je koncipováno odděleně. Sovětská střední škola uplatňuje lineární přístup k rozložení učiva. Poněvadž oba stupně střední školy tvoří vlastně organický celek, je pochopitelná i snaha sovětských školských orgánů, aby se co nejrychleji uskutečnila povinná desítiletá docházka. Jen tak je možné, aby sovětský žák dosáhl systematického a uceleného vzdělání.

Z učebního plánu sovětské všeobecně vzdělávací školy můžeme vyčíst, že těžiště obsahu 9. a 10. ročníku je v předmětech matematicko-přírodovědného cyklu. Díky návaznosti jednotlivých stupňů všeobecné vzdělávací školy se sovětské střední škole podařilo odstranit zbytečnou cykličnost, která se zachovává pouze tam, kde to logika předmětu nezbytně vyžaduje.

¹² Viz Stanislav Mařan a kol., *Vzdělávací soustavy SSSR a ostatních socialistických států*, VÚP, Praha 1974, str. 31.

¹³ Podrobně viz *Narodnoje obrazovanie v SSSR*, gl. Vospitatel'naja rabota školy i vneškol'nych učreždenij, str. 109–156.

Tím vznikla určitá časová rezerva, jež umožňuje dělení předmětů na povinné a fakultativní. Fakultativním předmětům se v současnosti připisuje značná důležitost. Vyučování fakultativním předmětům podle výběru v souladu s přáním a schopnostmi žáků značně zvyšuje efektivnost vyučování a formuje u žáků schopnost doplňovat své poznatky z vlastní iniciativy. Fakultativním předmětům, jimiž se stávající učební plán buď rozšiřuje (např. fyzikálně matematické předměty), nebo případně orientuje k určité činnosti nebo povolání (např. automobilismu) se počíná učit v 7. ročníku. V osmém, a zvláště pak v devátém a desátém ročníku (viz učební plán) se počet hodin věnovaných těmto předmětům dále zvyšuje.

Trvalým růstem sovětské všeobecně vzdělávací školy je polytechnický princip ve vyučování. Současně se však pocituje, že polytechnizaci školy je třeba chápat z hlediska současných potřeb tak, aby byla v souladu s nastupující vědeckotechnickou revolucí, vzrůstající úrovní rozvoje vědy a techniky a aby se braly v úvahu jak potřeby společnosti, tak schopnosti i zájmy žáků. Polytechnický princip se uskutečňuje jak při laboratorních i praktických pracích, exkurzích výrobního charakteru, tak přímo i v procesu vyučování fyziky, chemie, biologie a dalších matematicko-přírodovědných disciplín. To ovšem předpokládá, aby polytechnický princip byl vhodným způsobem začleněn přímo do osnov těchto předmětů. Při praktickém zaměstnání žáků se pak stále více hledají takové postupy, při nichž by se mohly projevit prvky technické tvořivosti. A to opět předpokládá, aby školské orgány zajistily pro takové pojetí polytechnické a pracovní výchovy co nejkvalifikovanější kádry i velmi dobře vybavené dílny, které je účelné sdružovat pro více škol dohromady.

Ideovou základnou sovětské školy je marxisticko-leninské učení. Tato ideová základna spolu s polytechnickým principem ve výchově a vzdělání byla vtělena velmi výrazně i do nových učebních osnov střední všeobecně vzdělávací školy.

Tak např. v matematice jde o to, aby žáci dokázali lépe si osvojit představy a metody, jež mají velký význam při poznávání přírody a v technice (vektory, integrály). V biologii se zavádí vyučování molekulárních základů genetiky a selekce, učení o struktuře a funkci buňky, vývojové učení Darwinovo. Dějepis se řídí základními ideami marxisticko-leninského světového názoru (úloha lidových mas, boj za nezávislost vlasti). Vědecké vyučování dějepisu utvrzuje žáky v tom, že marxisticko-leninská teorie je hnací silou sovětské společnosti. Modernizace vyučování v duchu marxistického pohledu na jazyk se uplatňuje i v jazykové výchově. V nových osnovách se příkládá velký význam rozvoji řeči (nejen jazyka) a myšlení žáka.

Zbývá nám zmínit se zcela stručně o středních všeobecně vzdělávacích školách pro talentovanou mládež. Jsou to školy internátní, které seskupují žáky v určitých předmětech (matematice, fyzice, jazycích) z jednotlivých republik.

Všech stupňů střední všeobecně vzdělávací školy lze v Sovětském svazu dosáhnout též bez přerušení zaměstnání prostřednictvím škol pro pracující. Studium je večerní, směnné nebo dálkové. Vyšší stupeň vyžaduje tříleté studium.

Typový učební plán sovětské střední všeobecně vzdělávací školy¹⁴

Předměty	Počet hodin ve třídách										Týdenní počet hodin	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ve třídě	podle plánu 1959
Ruský jazyk	12	10	10	6	6	3	3	2	2/0	—	53	57
Literatura	—	—	—	2	2	2	2	3	4	3	18	19
Matematika	6	6	6	6	6	6	6	6	5	5	58	59
Dějepis	—	—	—	2	2	2	2	2	3	4	18	20
Nauka o společnosti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2
Přírodověda	—	2	2	2	—	—	—	—	—	—	6	2
Zeměpis	—	—	—	—	2	3	2	2	2	—	11	12
Biologie	—	—	—	—	2	2	2	2	0/2	2	11	11
Fyzika	—	—	—	—	—	2	2	3	4	5	16	17
Astronomie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Rýsování	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	3	4
Chemie	—	—	—	—	—	—	2	2	3	3	10	11
Cizí jazyk	—	—	—	—	4	3	3	2	2	2	16	20
Výtvarná výchova	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	6	7
Zpěv a hudba	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	7	8
Tělesná výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	22
Pracovní vyučování	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	58
Celkem povinného vyučování	24	24	24	24	39	30	30	30	30	30	276	330
Fakultativní vyučování	—	—	—	—	—	—	2	4	6	6	—	—
Celkem	24	24	24	24	30	30	32	34	36	36		

Odborné školy

Při budování odborného školství v SSSR je zásadou teze, že odborné vzdělání, zvláště pak odborné vzdělání vyšší úrovně, se musí opírat o dobře osvojené základy vzdělání všeobecného. Čím více a lépe si mládež osvojí na základní škole matematicko-přírodovědné, jazykové a polytechnické vzdělání, tím lépe se vytvářejí předpoklady pro úspěšnou přípravu odborníků ve všech odvětvích národního hospodářství. Proto se již na osmileté střední škole v SSSR vyčleňuje poměrně vysoký počet hodin vyučování matematicko-přírodovědným předmětům a pracovnímu vyučování. Pokud pak žáci absolvovali desátou třídu střední všeobecně vzdělávací školy, omezuje se jejich příprava na technických učilištích již jen na vzdělání odborné. Na druhé straně na středních odborných učilištích, kam odcházejí žáci po ukončení osmileté školní docházky, získávají žáci též úplné střední všeobecné vzdělání.

¹⁴ Srov. Miroslav Cipro, *Sovětská pedagogika a modernizace školy*, Pedagogika, 1970, č. 2, str. 179.

Odborné školy můžeme rozčlenit do dvou základních typů:

1. Jsou to střední odborné školy, které se podle zaměření dělí na průmyslové, stavební, dopravní, pedagogické, zemědělské atd.; školy určené pro průmyslové obory se nazývají „technikumy“. Školy netechnického typu se označují jako „učiliště“. Střední odborné školy vychovávají specialisty střední kvalifikace. Přijímají žáky ve věku 14–30 let, kteří absolvovali sedmiletou, případně desíletou střední školu. Studium na středních odborných školách trvá 3–4 roky, u absolventů úplné střední všeobecně vzdělávací školy se délka studia přiměřeně zkracuje ($1\frac{1}{2}$ až 3 roky).

2. K přípravě kvalifikovaných dělníků jsou určeny nižší odborné školy různých typů. Nejstarším typem jsou tzv. školy fabrično-zavodského učeničestva (FZU), které začaly vznikat už v roce 1920. Dnes jsou známy pod názvem FZO (škola fabrično-zavodského obučenijsa). Zřizují se hlavně při podnicích lehkého průmyslu, a to s šestiměsíčním až dvouletým učebním během. Dále jsou to různá řemeslnická učiliště, železniční učiliště, školy uměleckých řemesel atd. Doba učení je zpravidla dvouletá.

Všimněme si nyní základních tendencí, které se uplatňují v obou typech odborných škol. Zatímco v řadě socialistických zemí (NDR, PLR) dochází k poměrné stabilizaci pokud jde o růst středních odborných škol, případně i k mírnému poklesu (BLR, ČSSR, MLR), počet technikumů a jiných odborných škol v SSSR stále roste.¹⁵ Z toho můžeme usuzovat, že absolventi středních odborných škol tvoří v Sovětském svazu velkou společenskou sílu, která přispívá k bohatému vzestupu ekonomické a kulturní úrovně své země. O mnohostrannosti středního odborného školství svědčí i počet studijních oborů. V tomto ohledu má SSSR s bezmála 500 studijními obory nesporně prvenství před všemi ostatními socialistickými státy. Současně se v systémech studijních oborů SSSR odráží i objektivní potřeby rozvoje národního hospodářství, neméně pak i podmínky a tradice této země. Srovnáme-li stručně sovětskou a naši nomenklaturu,¹⁶ uvidíme, že v sovětském odborném školství převládají obory orientované na potřeby výrobních odvětví, zatímco u nás se větší část oborů vztahuje k nevýrobní sféře. Většina studijních oborů v SSSR slouží k přípravě technickohospodářských pracovníků, kdežto u nás je poměr mezi studijními obory této kategorie a obory pro přípravu ostatních profesí přibližně vyrovnán. Důležitost, která se přikládá technickým oborům, se odráží i v délce studia, zvláště tam, kde se návštěva školy ukončuje diplomovým projektem. Tak např. v dopravním oboru trvá studium 4 roky, zatímco společenskovědní obory lze ukončit za 2 roky a 10 měsíců.

Obsah vzdělání na středních odborných školách se člení do dvou okruhů. V souladu se školskou politikou Sovětského svazu si nelze představit dobrou profesionální přípravu bez vysoké úrovně všeobecného vzdělání.¹⁷ Prvý okruh proto tvoří skupina všeobecně vzdělávacích předmětů, jako je dějepis, společenské vědy, literatura, dále matematika, fyzika, chemie,

¹⁵ Viz Stanislava Mařan a kol., *Vzdělávací soustavy SSSR a ostatních socialistických států*, op. cit., str. 128.

¹⁶ Tamtéž, str. 129–130.

¹⁷ Srov. projev M. A. Prokofjeva na XXIV. sjezdu KSSS, moskevská Pravda, 9. 4. 1971, str. 2–3.

jeden cizí jazyk a tělesná výchova. Druhý okruh tvoří odborné předměty, jako je např. technologie kovů, konstrukce materiálů aj. Současná tendence je taková, že se podíl základních odborných předmětů zvětšuje na úkor předmětů speciálních, že roste podíl odborné teorie na úkor praktického výcviku. Praktická cvičení se přitom posilují na úkor praxe ve výrobních závodech.

Rovněž odborná příprava kvalifikovaných dělníků počítá s návazností na předchozí základní všeobecné a polytechnické vzdělání získané na základní, případně i jiné všeobecně vzdělávací škole. To umožňuje značné z odbornění a ovšem i zkrácení profesionální přípravy.

Pro současný stav profesionální přípravy v SSSR je charakteristické, že při stanovení úkolů a obsahu této přípravy se čím dále tím více upouští od empirických metod a začíná se používat vědecké analýzy. To zřejmě vyplývá ze skutečnosti, že v pracovních činnostech dělníků i specialistů nastaly s používáním nové techniky, nové metodologie i materiálů změny, které se odrážejí v kvalifikačních požadavcích. S tím je spojena i tendence snižovat počet učebních oborů. Podle statistik z roku 1967 se v SSSR snížil počet profesí a specializací, pro něž se mládež připravuje v odborných učilištích, z 2000 na 1115.¹⁸ Mění se též názor na strukturu profesionální přípravy. Příliv moderní techniky do průmyslu vyvolává stále větší požadavek odborné kvalifikace spojené s rozumovým přístupem k technologickým operacím. Tak zvané „zlaté ruce“ řemeslníka, kdysi obdivované v řemeslné výrobě, již nestačí. Těžiště se stále více přesouvá do oblasti mentálních schopností a na prohlubování odborných vědomostí. Progresivním článkem sovětské výchovně vzdělávací soustavy jsou tříletá odborná technická učiliště, která připravují kvalifikované dělníky pro náročnější profese a poskytují současně i střední vzdělání. Nynější tendence směřuje k postupné přestavbě dosavadních odborných učilišť na střední odborná učiliště, která připravují za tři až čtyři roky kvalifikované dělníky s úplným středním vzděláním.¹⁹

Vrcholným orgánem pro řízení a koordinaci přípravy mládeže je v SSSR orgán nadresortní — Státní výbor rady ministrů SSSR pro profesionální přípravu. Státní výbor koordinuje činnost jednotlivých resortů v otázkách profesionální přípravy a zabezpečuje, aby se při profesionální přípravě na celém území Sovětského svazu postupovalo jednotně. Přitom se v duchu národnostní politiky SSSR respektují zvláštnosti rozvoje hospodářství jednotlivých svazových republik, v nichž existují zvláštní orgány pro operativní řízení profesionální přípravy; ty jsou označovány jako hlavní správy pro profesionální přípravu. Těmto hlavním správám jsou pak podřízeny místní orgány.

Typickým rysem sovětského odborného školství je rozsáhlý systém večerního a dálkového studia. Přitom je nutno mít na paměti, že ukončením profesionální přípravy kvalifikovaných dělníků nekončí jejich odborný

¹⁸ Viz Stanislav Mařan a kol., *Vzdělávací soustavy SSSR a ostatních socialistických států*, op. cit., str. 112.

¹⁹ Směrnice XXIV. sjezdu KSSS k pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství SSSR na léta 1971–75. XXIV. sjezd KSSS o školství, Ústav školských informací, str. 7.

rozvoj. Mohou i nadále zvyšovat svou kvalifikaci absolvováním kursů a složením předepsaných zkoušek. Profesionální příprava v SSSR je typická svou propustností, svým širokým základem. Zásadní důraz se klade na základní odbornou přípravu, na kterou navazuje více směrů speciálního zaměření. Dělníci a odborní pracovníci mohou tak bez větších potíží přecházet na jiné, i náročnější profese.

Vysoké školství

Sovětská vysoká škola prošla od prvního projektu reformy vysokých škol, předloženého v srpnu 1918 I. Všeruskému sjezdu o vzdělání, řadou změn týkajících se jak organizace, tak její vnitřní náplně. Trvalým a výrazným znakem sovětské vysoké školy je političnost, třídnost a spojení s praxí.

Vysoké školy v SSSR se člení na univerzity a instituty. Univerzity (čtyřleté až šestileté) připravují vědecké pracovníky. Na některých fakultách se připravují zároveň učitelé středních škol. Instituty (čtyřleté až šestileté) vzdělávají různé odborníky (inženýry, agronomy, lékaře, učitele středních škol apod.).

Vývoj vysokých škol v Sovětském svazu směřuje nepřetržitě ke zkvalitnění výuky i výchovy. Je pozoruhodné, že při trvalém zkvalitňování vysokých škol v SSSR neprochází sovětská univerzita žádnými převratnými změnami, které bychom mohli často pozorovat v jiných zemích. Vysoká škola zachovává dál rozdělení na fakulty, které jsou na velkých univerzitách často jednooborové. Nepozorujeme ani ústup od schématu škola—fakulta—katedra; tendence spojovat katedry ve větší celky není nijak výrazná. Ani v otázkách vyučovacích forem se sovětská vysoká škola nehodlá vzdát tradiční přednášky jako hlavního prostředku předávání vědomostí i výchovného působení. Přitom se však nebrání využívání moderní didaktické techniky, uváženému programování. Tyto nové formy výuky se koordinují s tradiční výukou, aby se dosáhlo co největší účinnosti.

Postavení univerzit v soustavě vysokých škol SSSR je stále mimořádné. Jejich předním úkolem není pouze vychovávat studující ve zvoleném vědeckém oboru, nýbrž připravovat i vysoce kvalifikované učitele teoretických předmětů z oblasti společenských, přírodních i exaktních věd pro jiné vysoké školy. Perspektivně se předpokládá snížení počtu studovaných oborů, tedy větší elasticita. Tuto elasticitu můžeme charakterizovat tak, že absolvent vysoké školy nemůže být jednostranně zaměřen, nýbrž musí být připraven na plnění nejrůznějších funkcí, které mu může společnost uložit.

Síť vysokých škol v SSSR je velická a stále se rozšiřuje. Podle údajů z r. 1972 měl SSSR již 821 vysokých škol s 4 600 000 studujícími. Tak jako v jiných socialistických státech reguluje se i v SSSR počet posluchačů ve shodě s předpovědí potřeby vysokoškolsky kvalifikovaných pracovníků sil. Proto je vstup na vysokou školu vázán jak na předběžnou přípravu na střední škole, tak na výběrové přijímací řízení. Tak jako u nás převyšuje v některých oborech i v SSSR počet uchazečů možnosti vysokých škol. Prakticky mají ovšem všichni vážní uchazeči o vysokoškolské studium možnost pozdějšího dálkového studia. Při výstavbě sítě vysokých škol i při rozhodování o jejich struktuře se postupuje v SSSR velmi uvážlivě, na

základě prognostických prací o vývoji vysokých škol do r. 1990–2000 i výzkumných prací na prognóze modelu odborníka pro léta 1980–2000. Univerzity se při výuce spojují často s ústavu akademie i s jinými mimoškolními vědeckými institucemi.

Učitelské vzdělání

V současné době působí na sovětských školách a výchovných zařízeních zhruba 2,7 mil. učitelů a vychovatelů. Učitelé patří tedy k nejpočetnější části sovětské inteligence. Přípravou učitelů se zabývá několik institucí. Učitelé počáteční školy a učitelky mateřských škol se školi na pedagogických učilištích. Pedagogická učiliště přijímají kandidáty z neúplné (osmi-leté) střední školy. Odborná učitelská příprava na pedagogických školách trvá 2–4 roky. Délka studia závisí na stupni předchozího vzdělání a na zaměření studia. Učitelé všeobecně vzdělávacích škol se připravují na pedagogických institutech a na univerzitách. Učitelé 9. a 10. tříd mají vesměs vysokoškolské vzdělání. Ve 4.–8. třídách učí ještě část učitelů, kteří se připravovali na pedagogických učilištích.

O zvyšování kvalifikace učitelů se v Sovětském svazu systematicky pečuje ať již formou dálkového nebo postgraduálního studia na pedagogických institutech a univerzitách, nebo prostřednictvím ústavů pro další vzdělávání učitelů, které najdeme ve všech svazových republikách, autonomních republikách i oblastech. Podobně jako u nás fungují i v SSSR v každém okrese, případně i městě metodické kabinety.

Novinkou je usnesení vlády z 20. 6. 1972, jímž se zavádějí atestace učitelů všeobecně vzdělávacích škol. Každý učitel se účastní jednou za 5 let postgraduálního studia, jímž si zvyšuje svou pedagogickou i odbornou úroveň. Učitelům, kteří při atestaci dosáhnou vynikajících výsledků, přiznává se titul „starší učitel“ a „učitel-metodik“.

Významná úloha při přípravě učitelů patří i Akademii pedagogických věd SSSR. Tato instituce připravuje metodické pokyny týkající se zvyšování vědecké úrovně vyučování, předkládá zásadní studie k dalšímu rozvoji školské soustavy, k realizaci polytechnického vyučování, pracovní výchovy i výchovy k volbě povolání. Akademie pedagogických věd SSSR pokládá přímo za podmínku přechodu na nové osnovy vydání nových učebnic i pomůcek v souhlase s novou metodickou koncepcí, která by měla být vysvětlena učitelům metodickými příručkami.²⁰

Celodenní výchovný systém

Jednou z nejdůležitějších stránek sovětské školy je celodenní výchovný systém. Podle definice R. Opaty²¹ označujeme tímto termínem školu, která mimo vyučování zajišťuje buď všechny, nebo některé z forem mimotřídní výchovy alespoň pro část žáků (školní družinu, klub, žákovskou samo-

²⁰ *Projekt programmu po inostrannym jazykam, razrabotannyj komissijej po soderžanju škol'novo obrazovanija pri Presidijume Akademii nauk SSSR u Akademii pedagogičeskich nauk SSSR, Inostrannyje jazyki v škole, 1967, 1 (40–58), 2 (50–73).*

²¹ Rudolf Opaťa, *Celodenní výchovný systém v SSSR, Pedagogika 1970, č. 4, str. 567.*

správu, zájmové kroužky, školní sportovní družstva aj.). V užším slova smyslu chápeme tímto termínem školu, která zajišťuje optimální rozsah mimotřídní výchovy pro všechny žáky.

Podle zásad školské politiky SSSR umožňuje celodenní výchovný systém podstatné prohloubení třídního přístupu k žákům se současným dovršením procesu demokratizace. Sovětská pedagogika hájí jednoznačně tezi, že vedoucí úloha ve výchově dětí náleží škole, i když se tím samozřejmě účast rodičů na výchově nevyklučuje.²² Náročné úkoly, které se kladou na sovětského žáka, nemůže plnit normální škola, která pracuje s žáky 4–5 hodin denně podle jednotného učebního plánu. Pro všestranný rozvoj osobnosti žáků mají mnohem příznivější předpoklady nové typy škol – internátní školy a školy s celodenní péčí. Důvod pro zakládání škol internátních i škol s celodenní péčí netkví přirozeně pouze v čistě pedagogických příčinách. Budování materiálně technické základny komunistické společnosti je spojeno mj. i s rostoucí zaměstnaností žen. Tím nabývá na významu veřejná výchova, protože rostoucí zaměstnanost žen nutně znamená také jejich větší časové zatížení. Ženám přibývají další úkoly spojené s péčí o děti a o domácnost. S rozvojem sovětské společnosti ke komunistické samosprávě souvisí i stále větší podíl pracujících na řízení této společnosti, což se neobejde bez určitého vynaložení času. Již takřka samozřejmým požadavkem dnešní doby je permanentní vzdělávání každého pracovníka, což má opět za následek příslušné časové zatížení. Z toho všeho plyne, že se společnost musí zabývat otázkou dozoru a péče o děti, protože jinak by se mohlo stát, že by veřejná práce rodičů mohla vést nakonec i k zanedbávání jejich dětí. Děti potřebují pravidelný režim dne, který musí být pedagogicky řízen a usměrňován. Z toho plyne, že budování škol s celodenním výchovným systémem je dnes v SSSR ekonomickou, sociální a pedagogickou nutností.

O zřízení škol s celodenním výchovným systémem rozhodl ÚV KSSS a rada ministrů SSSR v r. 1960. V podstatě tvoří tento systém tři typy zařízení:

a) školy se školními družinami a kluby, které organizačně tvoří nejnižší vývojový stupeň celodenního výchovného systému, protože se jednotlivá oddělení skládají z žáků různých tříd;

b) školy s třídami s celodenním výchovným systémem, které se většinou postupně přetvářejí na nejvyšší typ;

c) školy s celodenním výchovným systémem, jejichž žáci se z více než 80 % účastní mimovyučovacích i mimotřídních činností. Umožňují organizovat celodenní zaměstnání do 16.30–17 hod. pro všechny žáky s ohledem na hygienu duševní i tělesné práce.

Ve školách s celodenním výchovným systémem se plánuje na každou třídu 30 hodin výchovné práce. Tato výchovná práce zahrnuje vedení přípravy žáků na vyučování, kroužky navazující na vyučovací předmět, pracovní vyučování, společenskoorganizační činnost (práci s jiskrami a pionýry, vycházky a hry, návštěvu v herně, vedení zájmových kroužků podle vý-

²² E. G. Kocťjaškin, *Škola, prodlennovo dnja*, Prosvěšćenije, Moskva 1965, str. 3.

běru žáka, organizaci stravování).²³ Přesné určení a časové rozdělení jednotlivých zaměstnání provádí podle konkrétních podmínek zástupce ředitele a organizátor mimotřídní a mimoškolní činnosti společně s metodickými sdruženími a předmětovými komisemi za spoluúčasti třídních učitelů. Tak vzniká jednotný výchovný vzdělávací plán, který je prakticky rozvrhem hodin vyučování i mimotřídní výchovy.

Vyučování i mimotřídní výchova tvoří vnitřní jednotu, přičemž první oblast má své těžiště dopoledne, zatímco druhá má své místo v odpolední části režimu. K organizační náplni výchovně vzdělávacího procesu se může vyjádřit žákovská samospráva.

Zvláštní problém, který není pro naše školství tak specifický, tvoří v SSSR venkovské školy s celodenním výchovným systémem. V Sovětském svazu jsou dosud oblasti s velmi rozptýleným obyvatelstvem; to ovšem znesnadňuje organizaci mimotřídní výchovy, vezmeme-li v úvahu dopravní problémy. Je pochopitelné, že za těchto podmínek, kdy by pro řadu dětí bylo takřka nemožné vracet se po celodenním pobytu ve škole domů k rodičům, je výhodné kromě obvyklých typů škol s celodenní péčí dávat přednost školám internátním.²⁴

Tak jako u nás i v SSSR je vybudována síť internátních škol pro děti s fyzickými i psychickými poruchami. Kromě základního vzdělání poskytují tyto školy i určitou odborně praktickou přípravu pro uplatnění v životě. Jejich společenskopedagogická problematika je dána zvláštními podmínkami, které uvedly tyto školy v život.

PERSPEKTIVY ROZVOJE ŠKOLSKÉ SOUSTAVY V SSSR

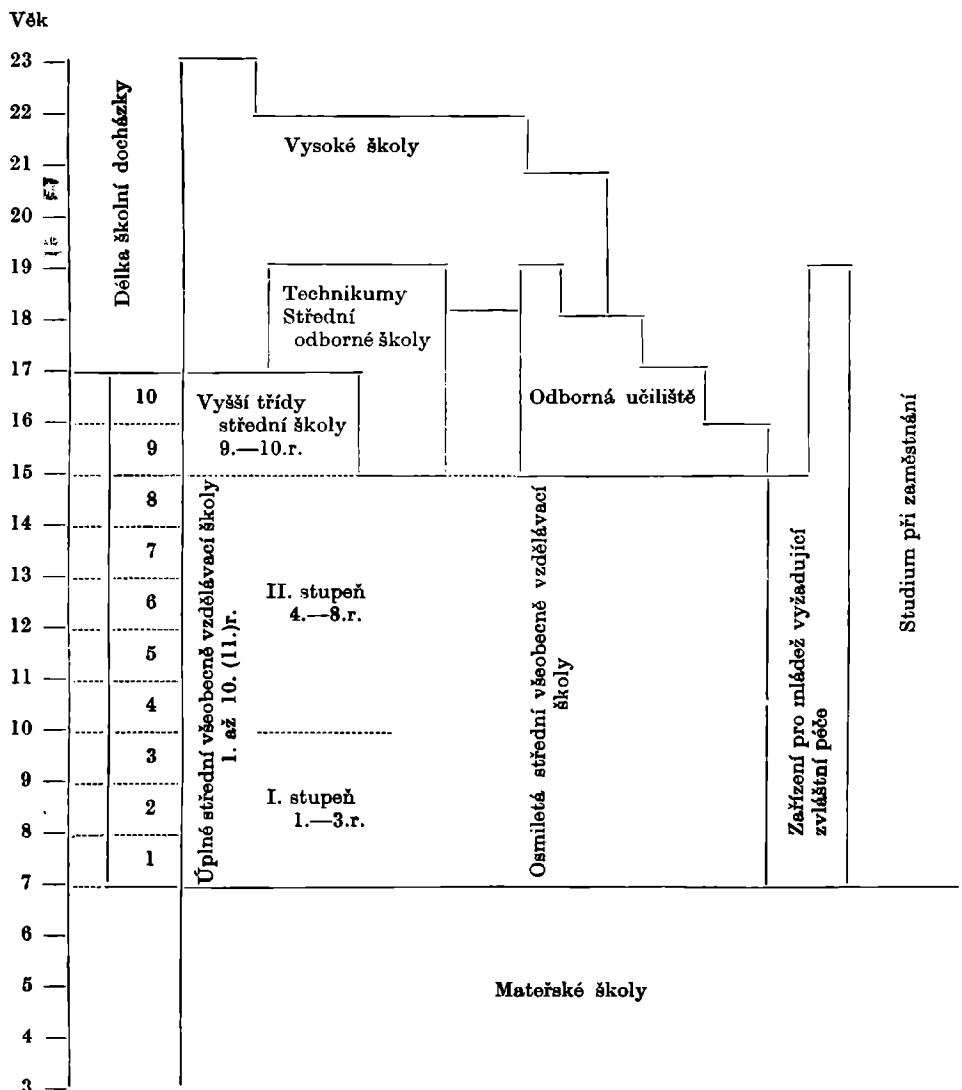
Sovětská škola není statickým útvarem, je živým organismem, který hledá neustále takové formy výchovně vzdělávací práce a organizace, které by poskytly žákům co nejlepší základy pro jejich povolání a také pro další sebevzdělání. Ovšem právě tento základ pro další utváření žákovy osobnosti na sebe soustřeďuje a bude soustřeďovat i nadále pozornost sovětských pedagogů. Programovým prohlášením v tomto smyslu jsou slova viceprezidenta APN akademika V. K. Zukova, pronesená na mezinárodním semináři v roce 1966: „Jsme povinni vychovat člověka s dobrou lidskou duší, správně, lidsky utvářejícího své vztahy ke společnosti. Proto základní generální linie — to je jednotný státní standard, minimum určující tvář určitého člověka. Toto minimum musí být uloženo do příslušného počtu povinných hodin, ale každé dítě a každá škola musí mít rezervy a prostředky, pokud jde o čas a možnosti dítěte. K rozšíření tohoto povinného minima je možno fakultativně, v souladu s osobními sklony získat doplňující informaci uspokojující osobní zájem.“²⁵ To znamená, že současná sověť-

²³ E. G. Kostjaškin, L. Lapošnikova, *Kak organizovat' prodlennyj den'*, Narodnoje obrazovanie, 1969/10, str. 92.

²⁴ Podrobněji o otázkách celodenního výchovného systému pojednává R. Opata v článku *Celodenní výchovný systém v SSSR*, op. cit.

²⁵ *Moderní pojetí základního všeobecného vzdělání*, Praha 1968., str. 62.

Školská soustava SSSR

ská všeobecně vzdělávací škola se snaží sladit princip jediného určitého a dosti vysokého stupně všeobecného vzdělání s principem určité diferenciacie výuky, nezbytné pro maximální rozvinutí individuálních vloh, uspokojení individuálních zájmů jedince.

Uspokojivou úroveň obecného vzdělanostního základu může zajistit pouze úplné středoškolské vzdělání. Proto si Sovětský svaz dává za úkol, aby do

konce deváté pětiletý získalo různými cestami 90—95 % žáků z celkového počtu absolventů osmileté všeobecně vzdělávací školy úplné střední vzdělání. Počítá se s tím, že v r. 1975 ukončí střední všeobecně vzdělávací školu 2,6 mil. žáků (proti 2 mil. v r. 1970). Školy s celodenní péčí rozšíří do konce pětiletky svou kapacitu asi o 1,7 mil. žakovských míst, takže v r. 1975 do nich bude chodit kolem 7 mil. žáků. Internátní školy zůstanou zachovány v dosavadním rozsahu (850 tisíc žáků).

Velkého rozvoje dozná i soustava středního profesionálně technického vzdělání. V roce 1975 má být v Sovětském svazu asi 2500 středních profesionálně technických učilišť, čili 44 % všech denních učilišť.²⁶

XXIV. sjezd KSSS ukázal na velký podíl, který musí splnit vysoké školy v dalším vývoji socialistické společnosti. Při výchově vysokoškolské generace připadá zvláštní úloha sovětským univerzitám. Význam univerzit v SSSR v poměru k ostatním vysokým školám ve výchovně vzdělávací oblasti tu zřejmě souvisí s požadavky prohloubení studia postdiplomního i postgraduálního studia různých typů, sloužícího k udržení kontaktu s rozvojem vědy a technického pokroku.

РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННАЯ СТРУКТУРА ОБРАЗОВАНИЯ В СССР

Dorevolucionnaja Rossija po prosvěščeniju zanimala jedno iz poslednich mest v Evropě. Po perepisi 1897 goda četyre pjaťch vsech detej i podrostkov ne posēcivali školy. V pervye že dni socialističeskoj revolucii Kommuunističeskaja partija osuščestvila jednu iz samych važnych svoich zadač — demokratizaciju kul'tury. Byla sozdana edinnaja trudovaja škola, na baze kotoroj stroilos' profesional'noe obučenie. K koncu trj'dcator'ch godov v strane v osnovnom bylo vvedeno semiletnee obučenie. Byli razrabotany novye učebnye plany, programmy i učebniki k každymu predmetu.

General'nye perspektivy razvija sovet'skoj školy v nastojaščee vrema opredeleny Programmoj KPSS, prjnjatoj XXIV s'ezdom partii. Odnoj iz osnovnych zadač v etoj perspektive javljaetsja osuščestvlenie vseobščego objažatel'nogo srednego obrazovania dľa vsech detej škol'nogo vozrastu. Častično zadaci perehoda k vseobščemu srednemu obrazovaniu budut rešaťsja čerez profesional'no-techničeskie učilišča, kotorye izyskivajut puti davat' svojim vospitannikam, krome profesional'noj podgotovki, i obščee obrazovanie. Vydajuščuju roľ v podgotovke special'istov širokogo profila po mnogim estestvennonaučnym i ģumanitar'ny'm disciplinam igrajut univ'ersitety. Značitel'noe mesto v podgotovke special'istov širokogo profila dľa različnych ot'raslej narodnogo chozjajstva zanimaloj vyššie techničeskie učebnye zavedenija.

DIE ENTWICKLUNG UND GEGENWÄRTIGE STRUKTUR DES SCHULWESENS IN DER UdSSR

Das vorrevolutionäre Russland nahm in der Bildung einen der letzten Plätze in Europa ein. Nach Angaben von 1897 besuchte die Schule kaum ein Fünftel der Jugend. Bereits in den ersten Jahren der Sozialistischen Revolution verwirklichte die Kommunistische Partei eine ihrer wichtigsten Aufgaben — die Demokratisierung der Kultur. Es wurde eine einheitliche Arbeitsschule geschaffen, auf derer Grundlage die

²⁶ P. P. Danilov, *Nová etapa v rozvoji soustav profesionálně technického vzdělávání v Sovětském svazu*, Pedagogika 1973, č. 4.

Fachbildung gebaut wurde. Gegen Ende der 30. Jahre wurde ein siebenjähriger Schulbesuch im Lande eingeführt. Es wurden neue Lehrpläne und Lehrbücher für jeden Gegenstand ausgearbeitet.

Allgemeine Entwicklungsperspektiven der sowjetischen Schule sind heutzutage durch das Programm der KPdSU bestimmt, das auf dem XXIV. Parteitag gutgeheißen wurde. Eine der wichtigsten Aufgaben dieses Programms ist die Einführung der mittleren Schulbildung für die gesamte Jugend. Der Übergang zur allgemeinen mittleren Bildung wird teilweise auch mittels der fachtechnischen Lehranstalten gelöst. Eine wichtige Aufgabe bei der Vorbereitung von Fachleuten im Gebiet der Natur- und Humanitätswissenschaften spielen die Universitäten. Dieselbe Aufgabe bei der Vorbereitung von Fachleuten für verschiedene Zweige der Volkswirtschaft nehmen die Technischen Hochschulen ein.

